

eylemin anlamı

Ruhun Penceresinden Sokağa Bakmak

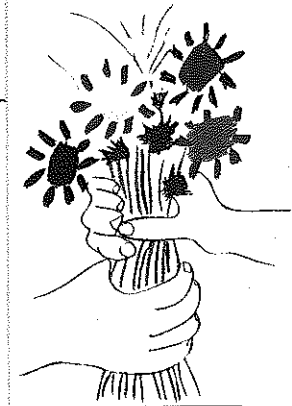
Yrd.Doç.Dr.Burhanettin Kaya

Sivil İtaatsizlik

Ecz.Oktay Demirkan

Siyasal Aktörler Olarak Sivil Toplum Örgütleri

Ecehan Balta

RUHUN PENCERESİNDEN SOKAĞA BAKMAK

Yrd.Doç.Dr.Burhanettin Kaya

İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı

Yazının başlığı sizi yanıltmasın. Sokağa bakıp gündelik yaşamın ruhsallığını tartışmak değil amacım. Sokağa taşan bir şeyi, insanın örgütlü tepkisini ve bir kitle olmanın ruhsal içeriğini tartışmayı amaçlıyorum.

Çok zaman geçmedi üzerinden. Ülke yeni bir "demokrasi" rüzgârına kapılmışken, yeni bir şey mi bulduğunun, yoksa bir yanılsamanın içinde mi olduğunun ayırımında değil. Bu güne değin sol ile sosyal demokrasiyi "karıştıran", burjuvazinin politik programlarını uygulayan sosyal demokratların hep çalışanlar ve emekçiler için çalıştığını sanan köşe yazarlarımızın CHP'nin statükocu yaklaşımlarının yarattığı şaşkınlık ve yönelim bozukluğu içinde dolandıkları bir evredeyiz. Bir kısmı da sanki devrim olmuş gibi bir heyecan ile Özal'dan artık politikaları acemi bir heyecanla programa dönüştürmeye çalışan AKP' yi izleme telaşındalar.

Tam bu anda "yakın zamanda" diye başlayan bir cümleyle başlamak mümkün. Bu ülke kısa zaman önce, 102'ye ulaşan ölümleri ile F tipi ceza evlerini, yaşamı dumanlı acılarla kaplayan deneyimleri yaşadı. Ardından IMF'nin kurtarıcı dervişinin şimdilerde başka bir kimlikle kendini üreten kurtuluş senaryoları gündemi kapladı. Bugünümüz ise ensemizde hissettiğimiz savaşın soluğunun ardında, savaştan nasıl kâr edeceğizin hesabını tutan bir iktidar tarzı ve Türkiye'yi bir paralı asker konumuna getirmek isteyen ince hesaplarla dolu. Aşağıdakileri daha önce yazdığım bir başka yazıdan aktarıyorum.

"2000'li yıllara adım atarken söze dökülen tüm iyi dileklerin, havadaki su buharına karışıp kaybolacağı öngörümüz boşa çıkmış görünmüyor. 21. yüzyılın şiddetin en özgün ve rafine yöntemlerini geliştireceğini, insani sınırları zorlayan ve etik tüm ilkeleri alaşağı eden yaşantıların tarihimizi kaplayacağını öngörmüştük. Küreselleşme sözcüğüyle literatürü kaplayan emperyalizm ve yeni dünya düzeni, özgün tarihinin evrelerini binlerce yıl unutulmayacak yaşantılarla geçirmeye başladı. Yoksullaşma tahminlerin ötesinde. Yaşanan (ekonomi politik) kriz, insanın bedeninde ve ruh dünyasında da giderek büyüyor. İnsana

ait tüm değerler ve kavramlar da bir başkalaşım sürecinde yozlaşıyor ve işlevsizleşiyor. İnsan yabancılaştıkça insana ait tanımlar da yabancılaşıyor. Kriz yalnızca yaşamı değil, ölümü de teslim almış durumda. (...) Paradigmalar büyük değişimler geçiriyor. Modeller, insanı mutluluğa ya da refaha götüren bir ışık olma özelliğini yitirerek, değişiyor. Gerçekliği gizlemenin yolu fantezi dünyasında kurulan sanal bir gerçekliğe insanlığı tutsak etmek. Bilim ve teknoloji bunu büyük ölçüde başarıyor. Kendi muhalifini ve sonunu getirecek olanı bile bu girdabın sonundaki sanal haz dünyasında arındırmayı başaracak bir ras-yonelliğe bürünebiliyor.

(...) Travmalar ülkesi Türkiye, böyle adlandırılmayı hak eden bir çok örseleyici deneyimi tarihinde biriktirmeye devam etti. Savaşın, işkencenin yanında deprem, sel ve diğer doğa olayları, yanı başında mı yoksa içinde mi olduğumuzu ayırt edemediğimiz gerçekliği oluşturan yaşantıların diğerleri. Ülkenin çehresine yapışan yalnızca bu "felaketler" değil. Onun, uygulanan siyasetle insan eliyle oluşturulan toplumsal bir felakete dönüştüğü gerçeği. Gerçek felaketzedelerin, toplumun ve aynı zamanda ülke içindeki göçün kurbanları olan kent yoksulları olduğunu görmek gerek. Örselenme, uygulanan ekonomi politikalar, sağlık politikaları ile yaygınlaşıyor. Felaket kurbanlarının acısından ve çaresizliğinden elde edilen haksız kazançların kamuya mâl oluşu iktidarlar devirecek güçte olmasına rağmen, sessizlik ve tepkisizlik yine ürkütücü (1).

Sessizlik fiili bir kriz durumu aslında. İnsan bedeninde ve ruhunda gedikler açan ekonomik krizin ve yoksulluğun özgün ve yabancılaştırmış bir temsili sessizlik. Çünkü öğrenilmiş bir çaresizliği anlatıyor. Diğer yandan, yaşamını pamuk ipliğine bağılmış ve her an kopup gidecekmiş gibi hissedenler ile hiç kopmayacağını sananlar arasında süren mücadele toplumsal ve siyasal yaşamın dinamiğini oluşturuyor. Bu savaşın bir yerlerinde her birey ya da grup, bir biçimde savaşı üreten ya da nasibini alan olarak var. Sınıfsal konumu, bireysel ve toplumsal olgunlaşma düzeyi, sahip olduğu yetiler çerçevesinde refleksler geliştiriyor ve tepki veriyor. Bu gün burada sormaya çalışacağımız ve yanıtını tartışmayı deneyeceğimiz soru insanın neden sokaklara çıktığı? Neden tepki verdiği? Bunun sosyolojik ve psikolojik dinamiği nedir?

Toplumdaki her birey aynı zamanda bir grubu temsil ediyor. Grup denen şey bir yığın değil. Yığın olmanın ötesinde kendi özgün ilişkileri ve kuralları olan, değişen bir organizmayı andıran, kendine özgü etkinliği olan bir topluluk. Her birimiz bir çok grubun içinde yaşıyoruz. Aynı anda bir çok grubun üyesiyiz. Bunların bir kısmı "doğuştan" ait olduğumuz, bilinçli ve bilinçdışı dünyamızla bir bağlanma ve özdeşim sürecinden geçtiğimiz bir oluşum. Dinsel kimliğimiz, ulus kimliğimiz ve etnik kimliğimiz gibi. Sonradan edindiğimiz gruplar da var. Bunlar çok çeşitli ve apolitiklikten politikliğe geniş bir yelpazede hatta,

ruhsal alt yapımızı da kapsayan bir hiyerarşiyi içeriyorlar. Politik yönelimlerimiz, mesleki yaklaşımımız ve dünya görüşümüz bağlamında ilişki oluşturduğumuz oluşumlar. Bireysel ve toplumsal varoluş alanında bu gruplar arası çatışmaların, geliş gidişlerin ve hesaplaşmanın yarattığı dengede tanımlanabilecek bir şey.

Kitle ve kitlesel tepki "grup" kavramının sınırlarında tanımlanabilir bir olgu. Gruplarla ilgili sosyo-psikolojik araştırmalar, grup içindeki bireylerin ilişkisi ve bireyin duruşu ile ilgili açıklamalarda "uyma" (conformity=ortakuyum) süreci üzerine yoğunlaşmış durumdadır. Araştırmalar grupların bireyler üzerinde yoğun etkisi olduğunu, onların tutum ve davranışlarını biçimlendirdiğini, düşünceleri yönlendirdiğini göstermektedir. Bireyler arasında olduğu varsayılan "anonimlik" in bireylere psikolojik güvenlik sağladığı, riski azalttığı ve bireyin etkinliğine zihinsel bir meşruluk kazandırdığı öne sürülmektedir (2). Kulağa hoş gelen bu ifadelerin rahatsızlık verdiği nokta, grubun etkinliğinde görünür hale gelen bu ortaklaşma sürecinin alt düzeyde bir tek tipleştirme olarak algılanması ve bireyin yetkinliğine ve grubun amaçlarına bakılmaksızın tüm gruplara genellenmesidir. Sosyal Psikoloji araştırmalarının çoğu bireyin, bir grup içinde olduğu zaman diğer bireylerden ve gruptan etkilendiğini göstermektedir. Üzerinde anlaşılmamış nokta, bu etkilenmenin nasıl olduğu ve ne yarattığındadır.

Kitleselleşme, kitle psikolojisi ile ilgili temel görüşler 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya atılmıştır. Gustav Le Bon'un 1895'te yayınladığı ve "devrimler" dönemini ele alan Kitleler Psikolojisi kitabı, bugün bile halen geçerliliğini korumakta olan özgün önyargıları ve kalıp yargıları üretmiş bir çok görüş ve önermeyi içeren bir kitaptır. Le Bon'un görüşleri onu izleyen ve hatta eleştirenler için de önemli bir esin kaynağı olmuştur. Yüzyılın başlarında psikoloji alanında önemli değişimlere öncülük eden ve sarsıcı varsayımlarla gündemi etkileyen, kuramlarının geçerliliği ile ilgili tartışmaların halen sürdüğü Sigmund Freud'un da Le Bon'dan çok etkilediğini, onun saptamalarının büyük kısmını psikanaliz kuramını doğrulayan kanıtlar olarak kullandığını söylememiz mümkün. Freud'un tanımladığı ve son yıllarda politik-sosyolojik açılımlara da izin verecek biçimde insanın ruhsal çözümlemesinde kullanılan kavramların ekonomi-politik ve toplumsal süreçlere uygulanması; bu süreçlere salt psikolojik yanıtlar üretmek bir anlamda psikolojinin istismarına olanak sağlayan yeni eğilimleri yaratmıştır. Bu tür bir yaklaşımın Le Bon'dan etkilenmemesini beklemek pek olanaklı değil.

2000'li yılların içinde de ağırlık kazanan bu eğilimin, aslında Freud izleyenlerinin, başta Erich Fromm olmak üzere, sosyo-kültürel bir psikanaliz anlayışını kurgulayanların ürettiği bir gelişme olduğunu vurgulamamız gerekiyor.

Le Bon'a göre yaşanan anarşik dönemlerde kitlelerin gücü giderek artacak ve kitleler siyasal yaşama katılacaktır. Bu kitlelerin yönetimi ele geçirmesiyle sosyal ve siyasal yapılar altüst olmaktadır. Bireyin bilinçli etkinliği değil, bilinç dışı eylemi tarihi belirler. Tüm isyancılar (hangi gruba ait olursa olsun) kitleler haline gelir gelmez, tüm kişilik özelliklerini ve özgünlüklerini yitirmekte, bir "kolektif ruhun" etkisine girmekte, kör ve zapt edilmez bir güce sahip olan, ipini koparmış bir "sosyal hayvan"a dönüşmektedir. Duygular ve düşünceler tek noktaya yönelmiş ve bilinç dışının egemenliğine girmiştir. Böylece ilkelleşmiştir. Hangi eğitim düzeyinde ve yetkinlikte olursa olsun en aşağı düzeyde bir eşitlenmeden söz eder Le Bon (bir bilim adamı da bir ahmakla ahmak düzeyinde eşitlenmiştir-aktaran Nuri Bilgin). Akıl yürütme düşüncesi ilkelleşmiştir. Olgulara göre değil, imgelere göre düşünmektedir. Bir anlamda kitle içindeki bireyin "regrese" olarak çok aşağı düzeyde bir düşünce diline, 3-4 yaşına denk düşen bir düşünce yapısına gerilediğini öne sürmektedir. Kitle içindeki bireyin sahip olduğu bu bilinç düzeyini Le Bon "hipnotik" olarak adlandırmıştır (3).

Le Bon'un düşünceleri psikoloji dünyasını oldukça etkilemiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında Le Bon ruhunun hortlatıldığı, kuramlarının ya da görüşlerinin yeniden analiz edildiği dikkati çekmektedir. Bu kuramdan çok beslendiği anlaşılan psikoanalitik kuramın son yıllardaki popüler yaklaşımlardan biri olan "nesne ilişkileri kuramı" özellikle bu tarihsel olgu ile çok ilgilenmiş görünüyor. Le Bon'dan esinlenenler kitle olmayı birey olmanın kaybıyla eşleştirmekte, insanın toplumsal varoluşunu toplumun hatta bireyin çok gerisinde bir yere koymaktadırlar. Bireysel farklılıkları, bir araya gelme gerekçelerini ve grubun bireyleri arasındaki ilişki biçimini tümüyle değersizleştirerek yaptıkları bu çıkarım, kiteselleşmenin aslında bir üst bilinç yarattığı, toplumun bireyin toplamından fazla bir şey olduğu biçimindeki bütüncül yaklaşıma ters düşmektedir. Oysa bütüncül yaklaşım, "bütün"ü "parça"ların toplamından daha büyük ve "ileri" bir şey olarak tanımlar. Geçen yüzyılda kitle imgesi şekilsiz bir insan yığını, toplumsal bir yanlısama içindeki bir av olarak kalıplaşmıştır (2). Kitle psikolojisinin dünyayı değiştirme, devleti yönetme kapasitesinden yoksun olduğu, eylemlerinin bilinçsiz ve disiplinsiz olduğu öne sürülmüştür.

Freud, Le Bon'un görüşlerini bilinç dışı ve dürtü kuramı ile ilişkilendirmiştir. İnsanın tüm duygu, düşünce ve davranışlarının altında ağırlıklı olarak bilinç dışını gören, cinsel ve saldırgan dürtülerden enerjisini alan libidonun (yaşam enerjisi) sınırlarında bir açıklamaya girişmiştir. Kitlenin bireyin ruhsal dünyasında yarattığı bu değişikliği açıklamaya çalışırken, bilinçliliği tümüyle dışta bırakıp bilinçdışının nemli gözenerklerinde gezinmeyi iş edindiği kuramı için bu görüşleri destekleyici bulmuştur. Kitle içindeki bireylerin ne denli farklı özellikleri olursa olsun, kolektivizasyon sürecinde her yönüyle eşitlendiğini, bu eşitlenmenin bir üst bilinç değil, alt bilinç düzeyinde olduğunu öne sürmüştür. Bu noktada Le

Bon'un, grubun "heterojenliğin kaybolduğu geçici bir varlık" olduğu yönündeki saptamasını ödünç almıştır. Le Bon' a göre bir kişinin edindiği özellikler kitle içinde silinir, bireyin özgün kişiliği kaybolur. Kitle içinde bireyin ortalama kişiliği ortaya çıkar.

Freud, Le Bon'un sirayet etme (bulaşma) ile ilgili tanımlamalarını da kullanmıştır. Kalabalıkta her duygu ve düşüncenin ileri derecede bulaşıcı olduğu, bu bulaşmanın bireyin özgün kişiliğinin kaybı olduğu, bireyin kendi çıkarlarını kitle çıkarlarına feda ettiğini öne sürer. Bilinçliliğin kaybolması, bilinçsiz kişiliğin egemenlik kazanması, duygu ve düşüncelerin bulaşıcılığı, telkine yatkınlık, bireyin otomatik davranışlar üreten bir varlığa dönüşmesi yapılan değerlendirmelerin özeti sayılabilir. Bu bakış açısı kolektivitreyi (ortaklaşmacılığı) ilkelik düzeyine indiren, insanın grup etkinliğini değersizleştiren ve bu anlamda kötüye kullanılmaya yatkınlık yaratan tanımlamalara zemin hazırlamaktadır. Bu değerlendirmede yalıtık durumdayken, "bütün" olduğu öne sürülen birey, kitle içinde bir barbara dönüşmektedir. Kitle, patlamalı, değişken ve aşırı duyarlıdır. Akılcı olamayan bir biçimde de imgelerle düşündüğü varsayılmaktadır. Kanıtları mantık terazisine vurmaya gerek duymadığı kabul edilir. Güce saygı duyar, güçsüzlük diye baktığı iyiliğin etkisinde kalmaz. Çünkü güçlülük zorbalıktır. Le Bon, kitle ruhu ile ilkelerin ruhunu özdeş tutmayı kendince haklı bir davranış sayar. Kitlenin gerçek ile hayali ayırt edemediğini, gerçeği değerlendirme yetisinin bozulduğunu iddia ederken, kitlesel tepkiyi ve toplumsal muhalefeti ilkelim-matür-şizofrenik bir düşünce biçiminin uzantısı sayar.

Burada sorulması gereken en can alıcı soru; Le Bon'un görüşlerinin neden devrimler ve isyanlar çağında ortaya çıktığı, 1980'li yıllarda burjuva psikologları tarafından yeniden keşfedilmesinin bir rastlantı olup olmadığıdır.

Kitlenin Olgunluğu, İnsanın Özgürleşmesi...

Bireyin yaşadığı olumsuz koşullara tepki vermesi, tüm boyutlarıyla üzerine çullanan, yoksulluk, açlık, işsizlik, ayrımcılık, kendini ifadenin engellenmesi, toplumsallaşmasını engelleme, sağlıklı yaşama olanaklarını kısırlaştırma gibi tüm şiddet öğelerine bir tepki geliştirmesi, bilinçli ya da bilinç dışı bir özgürleşme sürecidir (3). Bu tepkiyi bazı ruhsal kavramların sınırlarına sıkıştırmak, bu kavramları amacı dışında kullanmak anlamına gelir. Ayrıca gerçekliğin bir yanını zemininden ayırarak, yabancılaştırmak, yanlış bir bilgiye dönüştürmek anlamına gelir. Tepki gösteren ve haksızlığa direnen birey, bir takım ruhsal kavramlarla damgalanmış (stigmatize edilmiş) olacaktır. Şiddeti tüm özgün biçimleriyle bir egemenlik aracına dönüştürenler, bir bireyin ya da grubun varolabilme direncini şiddet olarak tanımlayabilmekte ve yargılayabilmektedir. Bu, egemenlerin şiddetinin görünür-lüğünü azaltan bir durum.

İnsanların belirli bir haksızlık durumuna ilişkin bilinçlenme süreçlerinin onları yıkıcı bir fanatizme götüreceği öngörüsü sıklıkla yapılmıştır. Oysa bireyin bilinçlenme süreci, içinde yaşadığı dünyanın ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve ruhsal farkına varma süreci asla yıkıcı bir fanatizme götürmeyecektir. Aksine bu bireyin ya da grubun gücünün sınırlarını bilme, bunun sorumluluğunu taşıyabilme ve sorumlu bir özne olarak tarihi etkileme olanaklarını geliştirmelerini sağlayacaktır (4).

Fanatizm insanı kısırlaştırıcı bir süreç. Oysa eleştirel nitelikteki bir radikalleşmenin yaratıcı bir etkinlik olduğuna vurgu yapılmaktadır. Radikalleşmek ve toplumsal bir tepki geliştirebilmek nesnel gerçekliği dönüştürmeye olanak veren bir etkinlik olacaktır aynı zamanda. Bu davranış örüntüsü genellenemez elbette. Bireylerin yetkinlik düzeyleri ile grubun ortak amacının toplumun çıkarlarına uygunluğu, etkinliğin geliştirici yanını da belirleyecektir. Toplumu geliştirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan, yetkin bireylerin oluşturduğu bir grubun etkinliği fanatizmi değil, demokratik bir ilişki tarzını üretecektir. Tüm bu saptamalar kitleyi ve davranışını bir hayvan davranışına indirgeyen, bireyi ve onun toplumsallaşma sürecini değersizleştiren psikolojik kavramlarla beslenmiş yaklaşımları geçersiz kılmaktadır.

Freud'cu psikanalizin sınırlarında gezenler, insanın ruh dünyasında kalması gereken ve orada kaldıkça bilime katkısı sürecek olan psikolojik kavramları, sosyal ve siyasal alana taşıdıkça gerilemekte, insana ait ve tarihin ürünü olan tüm değerleri post modern bir kötülüğün torbasına sıkıştırmaktadır.

Öğrenilmiş Çaresizlik-Öğrenilmiş Güçlülük Diyalektiği...

Freud'un saptamalarına başvurduğu bir diğer yazar olan Mc Dougall ise bir kitlede en dikkat çekici şeyin, bireylerin duygularında bir güçlenmenin baş göstermesi olduğunu vurgular. Fakat bu güçlenmeyi düşünce ve bilinçten ayrı tutarak bireyin ya da kitlelerin tutkularına hapis olması biçiminde, metafizik bir açıklama getirme eğilimindedir. Burada da Le Bon ve Freud'dan ödünç alınan "bulaşma" kavramının bulaşıklığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca kitle olmanın yarattığı bu güçlülüğün bireyin zihinsel yetkinlik ve zekasını engellediği, işlevsizleştirdiği, kolektif bir zeka engellenmesi durumu yarattığını öne sürmektedir. Burada özellikle dikkat çekilmesi gereken nokta, kitle olmanın yarattığı gücü değersizleştirme, ilkelleştirme ve "aşağı"lama yoluyla kitlenin toplumsal muhalefetini toplum karşıtı ve yok edici bir etkinliğe dönüştürmesi değil, bu ayrımcı kuramların çağdaş burjuva psikologları tarafından yeniden keşfedilmesi olmalıdır.

Son yıllarda gündemde yer alan, pek çok insan tarafından dillendirilen, gündemde bir infial yaratan; daha çok toplumun emekçi ve yoksul kesimlerini işaret ederek -sosyal pat-

lama- adı verilen, toplumun geniş kesimlerinden ürkme ve onları toplum karşıtı ilan etme biçimindeki yaklaşımlar bu kuramsal yeniden keşiflerin ifadeleri ve yansımalarıdır. Yaşamlarını standartların çok altında sürdürmeye çalışan işçiler, emekçiler, işsizler, kapitalizmin krizinden en belirgin biçimde etkilenen kesimler, tehlikeli olarak işaret edilmekte ve "aşağı"lanmaktadır. "Patlama" burjuvazinin, bu krizin baskısı altındaki bireylerin sergileyeceği öngörülen tutum ve tepkileri için kullandığı bir terimdir (5).

Sosyal psikolojide insanlar ve gruplar arası ilişkileri düzenleyen güçlerden birinin de "meşru güç" olduğu ifade edilmektedir. Mazlumların, ezilenlerin, güçsüzlerin, yoksulların, onları dolaysız ya da dolaylı olarak bu duruma düşüren bireyler ya da gruplar üzerinde böyle bir meşru gücünün olduğu, bu gücün onları bu duruma düşüren kişilerce paylaşılan ve aktarılan kolektif bir suçluluk duygusundan kaynaklandığı öne sürülmektedir. Bu gücün meşruiyetine ya da mazlumların bazı davranışlarına yalnızca bu nedenle hoşgörülle yaklaşılması bir tür adalet duygusu, insana vicdani rahatlama duygusu vermektedir. Bu rahatlama da yaşanan dünyanın adil bir dünya olarak algılanmasını kolaylaştırmakta, adil dünya yanılımasını pekiştirmektedir (5).

Seligman'ın öğrenilmiş çaresizlik kuramı 1965'in başlarında, öğrenme ile korku arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Pavlov'un tepkisel koşullanma deneyindeki bazı gözlemlerinden yola çıkarak gerçekleştirdiği deneyinde, sürekli baskı altında tutulan organizmanın tepkilerini anlamaya çalışmıştır. Seligman bu deneyinde sürekli olarak baskı ve boyunduruk altında tutulan, kaçmalarına olanak verilmeyen köpeklerin çaresizliği öğrendiğini (koşullandığını), bu baskı ortadan kaldırılrsa bile, köpeğin çaresizlik davranışının değişmeden sürdüğünü gözlemlemiştir. Bu deneysel çalışma, insanın kalıcı tepkisizliğini, depresyonu ve kaderciliği anlamaya olanak veren, sonuçları halen geçerliliğini taşıyan, insanın ruhsal yapısını ve tepkilerini açıklamada önemli katkıları olan bir araştırmadır. Kapitalist dünya insanı bir yandan artı-değer üretiminin sadık bir kölesi yapmak, diğer yandan sürekli tüketici kılmak amacıyla koşullamaya çalışırken, bir yandan da tepki göstermemeyi, karşı çıkmamayı, egemen sınıfların sunduğu yüce değerlere kayıtsız şartsız inanmayı ve uymayı, statükodaki değişmezliği, "böyle gelmiş böyle gider"i koşullamaktadır. Tüm kanallarıyla, bireyi "öğrenmiş çaresiz" yaparken, bireyin ortaklaşmacı ve kitlesel etkinliğini hayvanı, aşağı ve yıkıcı bir süreç olarak tanımlayarak devreyi tamamlamaya çalışmaktadır.

Seligman, bu önemli kuramsal çıkarımlara zemin hazırlayan deneysel bulgularından yola çıkarak "öğrenilmiş iyimserlik kavramı"ni önermiştir. İnsanların yeni açıklama tarzları geliştirerek bunalımın ve çökkünlüğün üstesinden gelebileceğini öne sürmüştür. İnsanların düşünce sistemi, hayata bakışı ve bilgi işleme süreçlerini değiştirmenin ona güçlü olmayı öğreteceğini öngörmüştür. Günümüzde artık öğrenilmiş iyimserliğin, yerini öğre-

nilmiş güçlülüğe bırakması gerekmektedir. Güçlü olmayı öğrenmek salt bireysel bir süreç değildir. Güçlü olmak, toplumu geliştirmeyi, ilerletmeyi, bireyi ve toplumları özgürleştirmeyi, insanlığı savassız, sömürsüz ve barışçıl bir dünyada birleştirmeyi isteyen; ortak amaçları, ortak ütopyalari paylaşan insanların kolektif (ortaklaşmacı) bir etkinlikte öğrenebilecekleri bir şey olmalıdır. Ortaklaşmacı tepki, klasik burjuva psikolojinin yanılısamalı ve süslü kuramlarının aksine, bireyi daha üst ve gelişmiş bir bilinçte birleştiren, bireysel yetkinlikleri toplumsal yetkinliğe dönüştüren ve onu yaşamın gerçek sahibi yapan bir gücü barındırmaktadır. Filozoflar yalnızca dünyayı yorumlamakla yetindiler, oysa asıl olan onu değiştirmektir (6)

KAYNAKLAR

1. Kaya B. (2002): "Dünden yarına: süreci gözden geçirmek". Sağlık Toplum Siyaset Dergisi.
2. Bilgin N., İnsan İlişkileri ve kimlik
3. Freud S. (1990): "Kitle Psikolojisi ve Psikanaliz Üzerine". Çev: Kamuran Şipal, İstanbul, Cem Yayınevi. S:350-369.
4. Freire P. (1991): "Ezilenlerin pedagojisi". Çev: Dilek Hattatoęlu, Erol Özbek, İstanbul, Ayrıntı Yayınları. S:15-45.
5. Göregenli M., "Sosyal patlama mazlumların meşru gücü". www.bianet.org.
6. Marks K., Feuerbach Üzerine Tezler.11. tez.

